

Scholing en arbeidsmarkt

Een nuttige studie

Bespreking van Andries de Grip, *Onderwijs en arbeidsmarkt: scholingsdiscrepanties*, proefschrift Vrije Universiteit. Amsterdam: VU Uitgeverij, 1987.

Het Nederlandse arbeidsmarktonderzoek kent twee specialisaties. Aan de ene kant zijn er degelijke kwantitatieve onderzoekingen, statistische analyses van bijvoorbeeld de Arbeidskrachtentellingen. Aan de andere kant verschijnen er kwalitatieve, veelal sociologische, studies over problemen op deelterreinen. Een herkenbare verbinding tussen deze benaderingswijzen, en vaak ook tussen de verschillende onderzoeksterreinen, komt veel minder vaak voor. Het onlangs verschenen proefschrift van Andries de Grip doet wel een poging zo'n verbinding te leggen op een deelterrein: een analyse van de 'kwalitatief-structurele' werkloosheid. Het heeft daarbij de verdienste dat het goed leesbaar is en bovendien relevant voor een breed scala beleidsbepalenden op de arbeidsmarkt.

Na een inleidend hoofdstuk bestaat de studie uit twee delen: theorieën en empirische analyse. Doel van het onderzoek is de achterliggende oorzaken van de 'kwalitatief-structurele' werkloosheid te onderzoeken, dat wil zeggen de kwalitatieve discrepanties die ook zouden bestaan indien de arbeidsmarkt in evenwicht was, of concreter: het geheel van geografische discrepanties, zoekdiscrepanties (een ruimere friktiewerkloosheid dan nodig) en scholingsdiscrepanties. Het gaat De Grip vooral om die scholingsdiscrepanties, het tezelfdertijd voorkomen van vakatures voor mensen met bepaalde opleiding en ervaring, en werkloosheid van mensen met andere opleiding en ervaring. Hij gaat daarbij, zoals hij ook zelf stelt, eklektisch te werk: niet uitgaand van een bepaalde theorie, maar gebruikmakend van bruikbare noties uit verschillende theorieën, die formulerend in hypothesen om deze vervolgens nader te toetsen.

Het theoretische deel begint met een overzicht van relevante aspecten van neoklassieke en institutionele arbeidsmarkttheorieën. De neoklassieke human-capital theorie kijkt vooral naar het arbeidsaanbod. Centraal daarin staat de 'skill-margin', dat wil zeggen het verschil in 'rendement' uit verschillende opleidingen die elk posities op bepaalde arbeidsdeelmarkten mogelijk maken. In

de praktijk zijn onderwijs en 'rendement' niet zo sterk gekoppeld en de human-capital theorie noemt enkele oorzaken voor deze scholingsdiskrepancies (onder andere: verkeerde marktsignalen, onderwijs is ook konsumptiegoed, vertragingen tussen arbeidsmarktverwachting tijdens het begin van de opleiding en de situatie bij voltooiing). In zekere zin wordt de human-capitaltheorie aangevuld door institutionele theorieën, die zich met name op de vraagzijde van de markt richten: waarom bemachtigen sommigen wel een functie en anderen niet, zelfs als ze formeel aan de kwalificaties voldoen? Relevant in deze benadering is de verdeling van de arbeidsmarkt in meerdere segmenten, in dit geval de bedrijfsdeelmarkt (interne markt waarin alleen in specifieke 'intrede-functies' mensen van buiten worden aangetrokken en interne promotie via bedrijfsopleidingen plaatsvindt), de vakdeelmarkt (de markten voor ongeschoolde vaklieden) en de sekundaire arbeidsmarkt. In de behandeling van de deelmarkten concentreert De Grip zich vooral op de vraag welke verschillende oorzaken er aan te wijzen zijn voor het optreden van scholingsdiskrepancies.

Vervolgens worden elf 'hypothesen-clusters' opgesteld, mogelijke oorzaken voor scholingsdiskrepancies die in één of beide theorieën worden genoemd. De kruk van het verhaal is dan uiteraard de toetsing van de hypothesen die plaatsvindt na een meer algemene beschouwing over UV-analyses (onderzoek naar de samenhang van aanwezigheid van vakatures en werkloosheid) en over de stand van zaken in het Nederlandse onderzoek naar frikties op de arbeidsmarkt.

Toetsing van de hypothesen vindt op twee manieren plaats: de zogenaamde directe methode (waarbij de totale werkloosheid wordt gekorreleerd met het aantal vakatures en mogelijke frikties die dan een indicatie voor de ligging van de UV-kurve zijn) en de indirecte methode (waarbij de kwalitatief-structurele werkloosheid wordt gekorreleerd met mogelijke frikties). De Grip toetst eerst op makroniveau en vervolgens -omdat sommige hypothesen zich op dat niveau moeilijk in empirisch toetsbare formules laten vatten- op sektorniveau, met de bouw als voorbeeld. Op het makroniveau blijken drie factoren van significante invloed op de scholingsdiskrepancies: de neerwaartse verdringing (goed opgeleiden verdringen slecht opgeleiden), varkenscycli (schoolgaanden gaan af op een arbeidsmarktsituatie die na voltooiing van de opleiding anders blijkt te zijn, en de daarmee samenhangende vraag-, aanbod- en loonveranderingen) en het verlies aan kwalificaties door langdurige werkloosheid. Interessant is ook welke variabelen minder invloed lijken te hebben (sexe-beroepssegregatie (maar wel in een apart geschatte vergelijking vanaf 1976), loondifferentiatie, en sektorverschuivingen. In de bouw blijken andere factoren van belang: vraagverschuivingen (zoals toename van de herstelbouw) verhoogt bijvoorbeeld de kwalitatief structurele werkloosheid, terwijl be-

roepsscholing voor jongeren en her- en bijscholing voor ouderen deze verlaagt.

De Grip besluit de studie met enkele beleidsaanbevelingen. Goede arbeidsmarktramingen voor een middellange termijn zouden varkenscycli tegengaan. Een stevige infrastructuur voor beroepsscholing en her- en bijscholing is gewenst, waarbij deze op sectorniveau het gemakkelijkst lijkt te organiseren. De arbeidsvoorziening dient, ten slotte, extra scholing voor oudere werklozen te verzorgen.

Het waardevolle van deze studie vind ik de combinatie van beleidsrelevant empirisch onderzoek en het stevige grondvest van economische arbeidsmarkttheorieën. Vooral de eklektische benadering is daarbij interessant. De Grip is van mening dat men niet zozeer een strak onderscheid dient te maken tussen uitspraken vanuit de neoklassieke of institutionele theorie. Allereerst niet, omdat voor bepaalde ontwikkelingen -zoals de relatieve toename van de landurige werkloosheid -zoveel verklaringen mogelijk zijn dat het niet doenlijk is adequate, vanuit één gezichtspunt opgestelde, hypothesen uit te sluiten. Ten tweede, omdat hij steeds op zoek is naar de manieren waarop de theorieën elkaar kunnen bevruchten: de institutionele met haar oog voor bredere verbanden, de neoklassieke met haar nadruk op strakke formulering en toetsing. Als zodanig is het een belangrijk en geslaagd werkstuk, waarbij de toegankelijkheid door een gelukkige schrijvershand een extra pluspunt genoemd kan worden. Kanttekeningen maak ik vooral in de marge.

Mijn eerste opmerking betreft dan de koppeling tussen hypothesen en feitelijk gemeten variabelen, die daar doorgaans noodgedwongen proxies van zijn. Een voorbeeld is de variabele 'neerwaartse verdringing', waarbij men zich zoiets voorstelt als het vervangen van minder door beter opgeleiden. De koëfficiënt van 'verdringing' in die zin is echter insignifikant, en ervoor in de plaats komt een ingenieuze constructie waarin de toename van het arbeidsaanbod een belangrijke rol speelt. Dan blijkt de stijgende werkloosheid dus samen te vallen met een groter arbeidsaanbod, en dat noemen we 'verdringing'! Een andere, nog niet geslaagde, koppeling betreft de bedrijfsopleidingen, waarvoor het leerlingwezen als proxy wordt genomen. De Grip geeft zelf ook wel toe dat dat eigenlijk niet kan, maar dan hebben verdere berekeningen ook niet zoveel zin. Zelf denk ik dat er twee soorten bedrijfsopleidingen bestaan, grotendeels gericht op andere groepen, en resultaat van geheel verschillende besluitvormingsprocedures. De ene betreft opleidingen door grote ondernemingen als een 'tool of management', de andere bedrijfstakgewijze vakopleidingen (leerlingwezen en her- en bijscholing). Naar schatting gaat er in de eigenlijke bedrijfsopleidingen jaarlijks zo'n 3,5 miljard om en in de branche-

opleidingen 1,2 à 1,5 miljard, waarvan 250 miljoen als subsidie door de overheid.

Mijn tweede opmerking betreft het ontbreken van enig kader waarin technologische en commerciële ontwikkelingen een plaats kunnen krijgen. Ook al zou het zo zijn dat in zeer algemene zin de verdeling van de werkgelegenheid over funktieniveaus niet veel is veranderd, dan nog verandert de inhoud van die funkties en zijn er allerlei opties denkbaar om een dergelijke verandering op te vangen (grotere instroom nieuwe werknemers met hogere kwalifikatie, of her- en bijscholing). Snelheid en richting van technologische verandering is dan van belang, evenals de door ondernemingen gekozen opties, en door te kijken naar verschuivingen op sektorniveau krijgt men dat niet in beeld.

Een laatste opmerking is dat ik niet goed begrijp waarom bij bestudering van verschuivingen op mesoniveau zo sterk wordt gelet op sectoren. Waarom niet op beroepen? Scholen leiden in het algemeen immers voor bepaalde beroepen op en niet voor sectoren. Daarnaast is het zeer wel denkbaar dat de verschuivingen op beroepenniveau veel groter zijn dan op sektorniveau. Wellicht zou dan ook het belang van loonvergelijkingen toenemen. Op den duur lijkt een analyse van de arbeidsmarkt zonder een duidelijke plaats van lonen immers ondenkbaar.

Deze kanttekeningen zijn echter maar opmerkingen in de marge. De Grip heeft het economische arbeidsmarktonderzoek in Nederland een stap verder gebracht. De kern van zijn boodschap, dat kwantitatieve en kwalitatieve onevenwichtigheden op de arbeidsmarkt niet los van elkaar staan, is relevant. De beleidsaanbevelingen zijn realistisch. De weg die hij inslaat, een pragmatische combinatie van gereedschap uit de 'box of tools' lijkt perspectiefvol.